

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Σταμάτης Φασουλής Ο δημοφιλής σκηνοθέτης μιλά για τη «Νίκη» που ζωντανεύει στη σκηνή, αλλά και για τις καθημερινές ήττες που βιώνει η ελληνική κοινωνία στη δίνη της κρίσης

A4

Καμιά φορά οι συμπτώσεις λένε πολλά: Ο Σταμάτης Φασουλής ανέβασε το «Τρίτο στεφάνι» του Κώστα Ταχτοσή στο Εθνικό Θέατρο τον χειμώνα του 2009, στο ξεκίνημα της κρίσης. Και τώρα ανεβάζει ακόμα ένα μυθιστόρημα, τη «Νίκη» του Χρήστου Χωμενίδη, που ακουμπάει στην ελληνική περιπέτεια του 20ού αιώνα, από διαφορετική, όμως, πλευρά. «Στο βιβλίο του Ταχτοσή βλέπαμε την Ελλάδα μες από τα μάτια των αστών, προδομένων ή μη. Στη «Νίκη» τη βλέπουμε μες από τα μάτια των αριστερών, επίσης προδομένων ή μη», λέει ο καταξιωμένος σκηνοθέτης, ο οποίος συνοπογράφει, με τον Γιώργο Λύρα, τη θεατρική διασκευή του βραβευμένου μυθιστορήματος, που παρουσιάζει στο θέατρο του Κέντρου Πολιτισμού Ελληνικός Κόσμος ένας καλοδιαλεγμένος, πολυμελής θίασος. Η Νίκη του τίτλου δεν είναι άλλη από τη μητέρα του Χ. Χωμενίδη. Κόρη του προπολεμικού ηγέτη της Αριστεράς, βουλευτή και υποψήφιου δημάρχου Αθηναίων Βασίλη Νεφελούδη, έζησε την Κατοχή με τον πατέρα φυλακή και τη μάνα στην Αντίσταση. Και μετά, μοιράστηκε μαζί τους την παρανομία. Λίγα χρόνια μετά τον θάνατό της, «αφηγείται» τη ζωή της. Είναι ένας τρόπος για τον συγγραφέα να συστήσει στη μικρή του κόρη τη γιαγιά της. Έχει το όνομά της, αλλά δεν τη γνώρισε ποτέ. «Ωστόσο, μη φανταστείτε κάτι σκοτεινό, χαμένο στους διαδρόμους μιας κομματίλας», λέει ο Σ. Φασουλής. «Είναι μια καταγραφή γεγονότων και αισθημάτων πέρα από πολιτικές θέσεις. Ερχονται στιγμές μέσα στο έργο που δεν αμφιβάλλεις για τους ήρωες, αλλά για τον εαυτό σου και τις πεποιθήσεις σου - όποιες και αν είναι αυτές. Θα σας πω κάτι χαρακτηριστικό: στον θίασό μας υπάρχουν άνθρωποι απ' όλο το πολιτικό φάσμα - από δεξιούς έως ακραίους αριστερούς. Πάντα προσπαθώ να δείξω στις πρόβες ότι η τέχνη μάς επιτρέπει να εκφράσουμε τις διαφορές μας με έναν τρόπο που μπορεί να είναι και ποιητικός - σίγουρα, πάντως, δεν θα είναι του καφεναείου. Ε, λοιπόν, άνθρωποι απ' όλο το ιδεολογικό φάσμα βρισκόμαστε σε αμνηχανία παρακολουθώντας να ξετυλίγεται μια εποχή που ο κόσμος ερωτεύεται και συγχρόνως έκανε αντίσταση. Εκλαιγε για τον θάνατο του Στάλιν και το ίδιο βράδυ τραγουδούσε "στο Τσουόμπο Τσάμπο χορεύουνε μάμπο". Ζούσε τη ζωή με όλους τους χυμούς της και παράλληλα υπερασπιζόταν την ιδεολογική του πίστη. Αυτό το έζησε η Ελλάδα».

“

Για πολλά χρόνια συμπεριφερόμαστε σύμφωνα όχι με το τι σκεπτόμαστε, αλλά με το τι ελπίζουμε. Ισως, λοιπόν, τώρα που δεν ελπίζουμε πια τίποτα να αρχίσουμε να ψηφίζουμε βάσει του τι σκεπτόμαστε

■ στον **ΦΩΤΗ ΑΠΕΡΓΗ**
 fot.apergis@gmail.com

Και δεν το ζει πια, έτσι δεν είναι; Τι πιστεύετε ότι την εμποδίζει; Ο αγώνας της επιβίωσης; Η έλλειψη πίστης;

Ο αγώνας της επιβίωσης ήταν τότε σκληρότερος. Η έλλειψη της πίστης είναι ο λόγος. Μού έλεγε τις προάλλες ο Στέλιος Μάινας: «Λες σήμερα σε κάποιον ότι καινούργιοι αγώνες πρέπει να ξεκινήσουν και σε κοιτάζει άναυδος». Δεν καταλαβαίνει - τι αγώνες θα είναι αυτοί; Αυτοκινήτου; Ράλι; Για ποιον λόγο; Τότε, η πίστη στο δικαίωμα του ανθρώπου για ελευθερία και δημοκρατία έκαιγε. Σήμερα είναι απλώς ένα τυποποιημένο σύνθημα στους λερωμένους τοίχους.

Αναφέρεστε σε μια εποχή που η Αριστερά, παρά τις μαύρες της σελίδες, ήταν ταυτισμένη με τη θυσία και την πνευματικότητα. Εντοπίζετε πνευματικότητα σε αυτό που θεωρείται σήμερα Αριστερά;

Το εντελώς αντίθετο! Η εντύπωση που έχουν κατορθώσει να δώσουν για τον εαυτό τους είναι κάτι απόλυτα αντιπνευματικό. Ο Τσίπρας, πέρα από το αδιαμφισβήτητο χάρισμά του να είναι αρχηγός, είναι ένα παιδί διαμορφωμένο μέσα από τις καταλήψεις. Πολλοί γύρω του σου δίνουν την εντύπωση ότι ονειρεύονται να φτιάξουν νέους καταλήψεις, όχι πνευματικούς ανθρώπους.

Και πώς νομίζετε ότι φτάσαμε έως εδώ;

Η μετάλλαξη έγινε πολύ γρήγορα. Δεν έχουν περάσει πολλά χρόνια από τότε που ο Αλαβάνος έδωσε το δαχτυλίδι στον σημερινό πρωθυπουργό. Μόλις πριν από δύο χρόνια, ο Τσίπρας ήταν φέρελπις στα μάτια του κόσμου. Ναι, ήταν λαοπλάνος. Ωστόσο, συνθήματα όπως το «θα σκίσω το μνημόνιο» έχουν πει πολλοί, πολλά: από τον Παπανδρέου με το «Τσοβόλα δώσ' τα όλα» έως τον Καραμανλή, που ανακάλυψε στον Σημίτη τον «αρχιερέα της διαπλοκής». Και όμως, πέρα από τη δική του συμβολή στον λαϊκισμό, έβλεπε ότι ο Τσίπρας κάτι θέλει ουσιαστικό. Υπήρχε μια λάμψη στα μάτια αυτού του ανθρώπου. Τώρα, υπάρχει μια κατάθλιψη και μια αμνηχανία. Και ένας βερμπαντισμός άνευ προηγουμένου. Υπέγραψε το τρίτο και χειρότερο μνημόνιο και εξακολουθεί να συμπεριφέρεται σαν επαναστάτης. Σαν να βρίσκεται στην αντιπολίτευση. Μιλούν όλοι με την ίδια ένταση, λες και δεν είναι αυτοί στην εξουσία. Λες και είναι οι άλλοι και θέλουν να τους ρίξουν.

Την ίδια στιγμή, σε πολλές χώρες, η Ακροδεξιά, με τον Τραμπ, τη Λεπέν και τόσους άλλους, επιστρέφει πανηγυρικά. Πώς σας φαίνεται αυτό;

Εχω την εντύπωση ότι η ανθρωπότητα βαδίζει με πδονή προς την καταστροφή. Συνέβη και στον Μεσοπόλεμο. Ολοι ήξεραν ότι βαδίζουν προς τον όλεθρο και συνέχιζαν. Ετσι και σήμερα. Δεν είναι δυνατόν μετά τον Ομπάμα να ψηφίζεις τον Τραμπ! Κάτι τρελό συμβαίνει. Ισως είναι κάτι που περνά γενικότερα ο άνθρωπος. Μια στιγμή που θέλει να συναντηθεί με το σκοτεινό, το μαύρο μέρος του

εαυτού του. Ισως είναι πέρα από τις δυνάμεις του αυτή η έλξη από το παράλογο.

Με όλα αυτά μοιάζει να καταρρέει και ο αυτάρεσκος μύθος του «σοφού λαού».

Αυτό είναι ένα εύρημα των πολιτικάντηδων για να κομπάζουν, όταν νικούν, ότι ψηφίστηκαν με σοφία και όχι με τα ψεύτικα τα λόγια τους τα μεγάλα. Αν ήταν σοφός ο λαός, δεν θα είχε μετανιώσει για όλες τις κυβερνήσεις του. Τώρα του φταίνε όλοι. Μα, εσύ τους ψήφισες! Πώς γίνεται να σου φταίνε όλοι αυτοί, που εν σοφία εψηφίσεις;

Είχατε πει ότι νιώθετε άστεγος πολιτικά. Συνεχίζετε;

Νομίζω ότι όλοι νιώθουμε άστεγοι. Καλυμμένοι δεν νιώθει κανείς. Όταν έρθει η ώρα των εκλογών, θα ψηφίσουμε όχι αυτόν που θέλουμε, αλλά έχοντας στον νου το λιγότερο κακό για τη χώρα. Αυτή η μετάθεση είναι ένας φρικτός υποβιβασμός. Σε γδύνει στα ίδια σου τα μάτια. Από την άλλη, θυμάμαι αυτό που λέει ο Ράμφος. Οτι, δηλαδή, για πολλά χρόνια συμπεριφερόμαστε σύμφωνα όχι με το τι σκεπτόμαστε, αλλά με το τι ελπίζουμε. Ισως, λοιπόν, τώρα που δεν ελπίζουμε πια τίποτα να αρχίσουμε να ψηφίζουμε βάσει του τι σκεπτόμαστε.

Και, αφού ο κόσμος είναι τόσο απογοητευμένος, γιατί νομίζετε ότι δεν αντιδρά;

Η αντίδραση χρειάζεται και έναν μηχανισμό. Και ο μηχανισμός είναι σήμερα στην εξουσία. Πολλοί από αυτούς που φώναζαν «να καεί το μπουρδέλο η Βουλή» βρίσκονται σήμερα μέσα στη Βουλή.

“ **ΒΑΔΙΖΟΥΜΕ ΜΕ ΗΔΟΝΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ** ”

Ο Τσίπρας υπέγραψε το τρίτο και χειρότερο μνημόνιο και εξακολουθεί να συμπεριφέρεται σαν επαναστάτης. Σαν να βρίσκεται στην αντιπολίτευση. Μιλούν όλοι με την ίδια ένταση, λες και δεν είναι αυτοί στην εξουσία. Λες και είναι οι άλλοι και θέλουν να τους ρίξουν

«Εζησε κάποτε ένα κορίτσι...»

Να, πώς συστήνει ο Χρήστος Χωμενίδης τη μητέρα του και κεντρικό πρόσωπο της «Νίκης» (εκδ. Πατάκη): «ΕΖΗΣΕ κάποτε ένα κορίτσι που βρέφος εβδομήντα ημερών το συνέλαβαν και το έστειλαν εξορία στις Κυκλάδες. ΕΖΗΣΕ κάποτε ένα κορίτσι που -στη διάρκεια της Κατοχής και του Εμφυλίου- η οικογένειά του κόπηκε στα δύο, όμως εκείνο δεν έπαψε στιγμή να αγαπάει κανέναν τους. ΕΖΗΣΕ κάποτε ένα κορίτσι που -όταν γεννήθηκε- ο πατέρας του ήταν "ο ηρωικός αρχηγός των εργατών" και -όταν μεγάλωσε- έγινε "ο προδότης της εργατικής τάξης". Κι ας μην είχε προδώσει τίποτα από ό,τι πίστευε. ΕΖΗΣΕ κάποτε ένα κορίτσι που πέρασε όλη του την εφηβεία στη βαθιά παρανομία. Κλεισμένο σε ένα σπίτι, με ψεύτικο όνομα, χωρίς να πηγαίνει στο σχολείο, χωρίς να κάνει παρέες. Πατή ήξερε πως, εάν οι Αρχές ανακάλυπταν ποιοι ήταν οι γονείς του, θα τους εκτελούσαν. ΚΙ ΟΤΑΝ επέστρεψε στην ελευθερία, το κορίτσι εκείνο ερωτεύτηκε παράφορα, κόντρα στη θέληση και στην ανοχή της οικογένειάς του. ΤΟ ΚΟΡΙΤΣΙ ΛΕΓΟΤΑΝ ΝΙΚΗ. Και ήταν η μάνα μου. (Αυτό όμως έχει τη λιγότερη σημασία). Η ΖΩΗ της Νίκης είναι η ζωή όλων των παιδιών που έρχονται στον κόσμο με ένα βαρύ φορτίο στους ώμους, δεν το απαρνιούνται, ούτε όμως το αφήνουν να τα λυγίσει. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ της «Νίκης» είναι η Ιστορία της Ελλάδας στον 20ό αιώνα.»

«Το χιούμορ έχει μια θαμπώση»

»»» Όταν παίζετε σε μια παράσταση, υπάρχουν βράδια που θέλετε να μιλήσετε ευθέως στο κοινό; Ή που νιώθετε ότι το κοινό θέλει να σας μιλήσει; Όχι. Νιώθω ότι ο κόσμος έρχεται γιατί θέλει να ξεχάσει για λίγο ό,τι του συμβαίνει. Δεν είναι πρωτότυπο. Τα πιο πλούσια και φαντασμαγορικά μιούζικαλ του Χόλιγουντ έγιναν πάνω στο οικονομικό Κραχ και στον πόλεμο.

Ακούτε τους θεατές να γελούν με διαφορετικό τρόπο; Βλέπετε, μαζί με όλα τ' άλλα, να αηθίζει και το χιούμορ; Το χιούμορ έχει μια θαμπώση. Βέβαια, ο Ελληνας δεν είχε σε πρώτο πλάνο το χιούμορ, απλά την πλάκα. Έχουν θαμπώσει και τα δυο πια. Είναι πολύ σκληρό και μαύρο σήμερα το χιούμορ. Και πώς να μην είναι; Έχουν συμφρικνωθεί τα πάντα: Πιο γρήγορα τα βιβλία και τα βιβλιοπωλεία, ο Τύπος φιμώνεται, η δισκογραφία σβήνει, οι πρυτάνεις ζητούν τους μισούς εισακτέους στα πανεπιστήμια. Και οι τριχοί των σχολίων, ακόμα και οι ίδιες οι πινακίδες της Τροχαίας, όσο ποτέ μουτζουρωμένες. Είναι μια μεγάλη βεβήλωση που κάνει μια μικρή ομάδα. Είναι, ωστόσο, χαρακτηριστική μιας κοινωνίας που αυτοκαταστρέφεται.

Λες σήμερα σε κάποιον ότι καινούργιοι αγώνες πρέπει να ξεκινήσουν και σε κοιτάζει άναυδος. Δεν καταλαβαίνει - τι αγώνες θα είναι αυτοί; Αυτοκινήτου; Ράλι; Για ποιον λόγο; Τότε, η πίστη στο δικαίωμα του ανθρώπου για ελευθερία και δημοκρατία έκαιγε

Ποιος θα οργανώσει, λοιπόν, την αντίδραση; Και τι να πρωτοκάνει αυτός ο εξαντλημένος λαός; Ο μεσοαστός, που αγωνίζεται για την επιβίωση της οικογένειάς του, δεν έχει το κουράγιο να οργανωθεί. Κάποια στιγμή, βέβαια, θα αντιδράσει. Και εύχομαι να αντιδράσει με ελπίδα, όχι με απελπισία. Ελπίζω να μη φτάσουμε έως εκεί.

Παλαιότερα περηφανευόμασταν για τον συλλογικό μας μύθο. Πιστεύετε ότι σήμερα προστίθενται νέες σελίδες σε αυτόν τον μύθο, για τις οποίες θα περηφανευόμαστε στο μέλλον;

Φαντάζομαι πως ναι, αλλά δεν είμαστε σε θέση ακόμα να το δούμε. Στο θέατρο κάτι γίνεται. Και μόνο ότι υπάρχουν τόσο πολλές σκηνές είναι για μένα πολύ σημαντικό. Από το να κάθονται τόσο νέοι άνθρωποι στο σπίτι τους και να σικτιρίζουν, χίλιες φορές καλύτερα στη σκηνή. Πολλοί δουλεύουν το πρωί και παίζουν το βράδυ. Και αυτό μού αρέσει, μού θυμίζει τα δικά μας χρόνια. Η ειρωνεία είναι ότι πολλοί από μας, ο Καμπερίδης, ο Κοτανίδης, ο Αντωνίου, δούλευαν στις επιχειρήσεις του Φλαμπουράρη, ο οποίος, μάλιστα, έκανε και τα στραβά μάτια - γιατί πόσο να δουλέψει ένας πθοποιός; Δεν μπορεί να σπκώσει το πλοφόρι όπως ένας εργάτης. Ήταν ένας πραγματικά συμπαθέστατος άνθρωπος τότε, ο Φλαμπουράρης. Νέος, πνευματικός, με ωραίες ιδέες. Μετά αλλάξαμε όλοι. Κι εγώ, υποθέτω, θα είμαι για κείνον κάτι απαράδεκτο, όπως είναι και αυτός για μένα. Αλλάξαμε όλοι... Ευτυχώς, λοιπόν, υπάρχουν πολλά νέα παιδιά με ταλέντο που όλο και κάτι κάνουν. Πολλοί λένε γιατί να υπάρχουν τόσο. Δεν κατάλαβα γιατί να μην υπάρχουν! Τι είναι αυτό το μένος απέναντι σε οτιδήποτε καινούργιο και πολυπληθές; Αν έχουμε κάποια ελπίδα, την έχουμε από αυτούς τους νέους.

Οι οποίοι, μάλιστα, μόνο «χαμένη γενιά» δεν αισθάνονται. Πρόκειται για άγνοια κινδύνου ή για τη γνώση της δύναμης της νιότης; Και τα δυο. Δεν αναγνωρίζουν τον εαυτό τους στον τίτλο της «χαμένης γενιάς». Σ' αυτόν τον τίτλο αναγνωρίζουν εμάς.